

СХИЛЬНІСТЬ ДО МАНІПУЛЯТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

О. В. Скобелева

Херсонський державний університет. winer2009@ukr.ru

Науковий керівник: кандидат психологічних наук А. М. Яцюк

Актуальність дослідження. Уперше маніпуляція застосовується людиною ще в дитячому віці, можна сказати, що маніпулятор є в кожному з нас. В підлітковому віці у дітей випадки маніпуляцій зустрічаються дуже часто. Особливо прихованому впливу підлягають всі учасники навчально-виховного процесу. І в школі складається «мережа» тісно пов'язаних між собою маніпуляторів та «жертв» маніпуляцій. Це зумовлено, насамперед, специфікою взаємовідносин у системах: учитель-учень, учень-учень, батьки-учень, учитель-батьки [3].

Аналіз дослідження з обраної теми. Проблемою маніпулювання людьми переймалися багато вчених не тільки в галузях психології та педагогіки, військова справа приділяє цьому питанню дуже важливе місце, деякі галузі медицини використовують метод сугестопедії при лікуванні [5]. Цією проблематикою займалися Безсонов Б.М., Волкогонов Д.О., Шиллер Р., Войтасік Л., Бенігер Дж.Р., Брок Т.С., Беккер Л.А., Гудін Р.Е., Кей Б., О'Коннар Є.М., Пайн С.С., Прото Р., Розенберг В., Робінсон П.У., Шостром Е. Однак явище маніпуляцій в підлітковому віці, зокрема в освітньому середовищі, та пошук шляхів розвитку вмінь протистояти маніпулятивним впливам потребує подальшого наукового та практичного розв'язання [1; 6].

Мета та методика досліджень. Мета дослідження полягає у теоретико-емпіричному виявленні особливостей маніпулювання у спілкуванні підлітків.

Для проведення необхідних досліджень застосовувались наступні методи: тестування, анкетування та подальша математична обробка результатів.

Було використано наступні методики: «Мак-шкала IV» та «Анкета для дослідження рівня маніпулятивності батьків та підлітків у конфліктних ситуаціях» А. Ш. Апішевої [1].

Виклад основного матеріалу. Обстеження проводилося в старших класах Володимирівської ЗОШ № I-III ступенів Скадовської районної ради. Загальна кількість обстежуваних – 50 осіб, з яких 20 хлопчиків і 30 дівчаток у віці від 15 до 16 років, середній вік – 15,5 років.

В результаті дослідження, всі респонденти потрапили в категорію із середнім рівнем вираженості особистісного макіавеллізму. Макіавеллізм як риса особистості сприяє успішній маніпуляції [4]. Маніпуляція, подібно до багатьох інших подій в навколишньому світі, не виявляється сама по собі. Завжди існують якісь сили і умови, що сприяють їй або прямо викликають її до життя. А також завжди знаходяться люди, завдяки активності яких ці сили та умови діють. Так, у п'ятдесяти підлітків, згідно з даними, середній рівень вираженості особистісного макіавеллізму, тобто це означає, що вони досить емоційні і не завжди вміють тримати свої емоції, думки, почуття під контролем, можливо, часто демонструючи їх оточуючим. Отже, цілі свої вони розкривають оточуючим, що підтверджує попередні дослідження з цього питання [5].

Вони орієнтуються на власні бажання і при цьому готові допомагати іншим, може, навіть на шкоду собі. Якщо вони і чинять опір соціальному впливу, то неявно, мляво, не сподіваючись на успіх. Для них дуже важливо бути підготовленими до певної ситуації, щоб правила, способи дій були чітко визначені.

Для цієї вибірки характерне часте втручання емоцій у раціональну оцінку ситуації, підлітки залежні від емоцій і від тиску з боку. Однак при необхідності вони в змозі переконати партнерів по взаємодії, направити свої дії та дії інших людей у русло, потрібне їм для досягнення власної мети [2]. Підлітки ще дуже довірливі, сприйнятливі до нового, незвичайного, а також до впливу на них з боку. Саме тому в підлітковому віці необхідно не тільки опанувати навичками

маніпулювання, а й навчитися адекватно реагувати на вплив з боку і конструктивно вибудовувати свою поведінку, що протидіє впливу [5].

Отже, у підлітків старших класів Володимирівської ЗОШ I-III ступенів було діагностовано середній рівень вираженості особистісного макіавеллізму. Відмітимо, що в сентизитивний підлітковий період рівень макіавеллізму повинен бути максимально виражений. Тобто необхідно формувати високий рівень бажання впливати на оточуючих і протидіяти впливу.

Стосовно маніпуляцій у конфліктних ситуаціях підлітків з батьками, яке обумовлене багатьма чинниками, тож може відбуватись різними шляхами. Загалом конфлікти можна вирішувати конструктивним чи неконструктивним шляхом. Неконструктивне вирішення конфліктів може мати маніпулятивний характер. В свою чергу це призводить до розтягування конфлікту в часі чи до його подальшого загострення, що загалом лише погіршує стосунки між конфліктуючими сторонами [5].

На основі аналізу літератури, власного досвіду та опитування однолітків нами було виділено наступні найбільш розповсюджені види маніпулятивної поведінки батьків та підлітків у конфліктних ситуаціях:

- маніпуляції, пов'язані з контролем батьків над підлітками;
- шантаж батьків по відношенню до підлітків;
- залучення підлітками інших людей до конфлікту;
- шантаж підлітків по відношенню до батьків.

На основі визначених складових маніпулятивної поведінки було складено анкету для дослідження рівня маніпулятивності батьків та підлітків у конфліктних ситуаціях.

В анкеті пропонувалося відповісти на 21 питання та твердження, що були спрямовані на виявлення характеру стосунків між підлітками та батьками і дорослими в сім'ї від частоти прояву даної ситуації в їхньому житті наступними відповідями: «часто», «іноді», «рідко», «ніколи». Після проведення процедури опитування було сформовано масив вихідних даних для подальшій математичній обробці програмою Microsoft Excel.

Аналізуючи отримані результати за «Анкета для дослідження рівня маніпулятивності батьків та підлітків у конфліктних ситуаціях» А. Ш. Апішевої нами було виявлено високий рівень загальної конфліктності стосунків між батьками та підлітками. Він виявився високим (68 від максимальних 99 балів). Для з'ясування причин такої високої конфліктності і особливостей маніпулятивної поведінки в конфліктних ситуаціях необхідно робити аналіз окремих показників, що також виявились високими. Причиною підліткової брехні може бути занадто велика батьківська опіка.

Загалом рівень конфліктності в сучасних сім'ях є досить високим. Опитування показало, що батьки найчастіше вдаються до шантажу дітьми, обіцяючи останнім певну винагороду за виконання тієї чи іншої роботи [2]. Також виявлено, що досить багато батьків зловживають своєю опікою – перекладаючи на себе багато відповідальності за підлітка вони тим самим не дають дитині можливості самоствердитись та проявити себе. Високим є і рівень контролю за навчанням сучасних підлітків шляхом маніпуляцій. Одним з наслідків зависокого контролю за навчанням може стати замовчування поганих оцінок у школі, що досить часто зустрічається серед сучасних підлітків. Діти ж у свою чергу, шантажуючи батьків, приводять приклади з інших сімей, де, на їхню думку, батьки краще відносяться до дітей. Також підлітки досить часто брешуть своїм батькам. Це може бути наслідком гіперопіки останніх або ж недовірливими відносинами між батьками та дітьми в сім'ї.

Висновки. Маніпуляція – це психологічний вплив, при якому приховуються цілі, засоби, використовується психологічний тиск, «гра на слабостях», вносяться зміни в мотиваційну структуру іншої людини для досягнення маніпулятором власної вигоди. Результати нашого дослідження підтвердили існуючу в психологічній науці думку, щодо формування маніпулятивної форми поведінки в підлітковому віці під впливом споглядання особистості дорослого, який демонструє таку форму поведінки по відношенню до дітей.

Література:

1. Знаків В.В. Макіавеллізм, маніпулювання поведінки та взаєморозуміння у міжособистісних відносинах. *Питання психології*. № 6, 2002.
2. Винославська О. В., Бреусенко-Кузнецов О. А., Зливков В. Л. *Психологія*: навч. посіб для вищих навч. закл. К. : Ін-кос, 2009. 352 с.
3. Литвинчук О. Дослідження смислових установок учителів, які використовують маніпуляції у педагогічному спілкуванні : *зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Костюка*: 2010. – С. 328–338.
4. Одинцова А.Н. Самоотношение макиавеллистической личности. *Актуальные проблемы психологии развития личности* : сб. науч. ст. / ГрГУ им. Я. Купалы; науч. ред.: А.В. Ракицкая, О.Г. Митрофанова. – Гродно : ГрГУ, 2017. – С. 258 – 261.
5. Одинцова А.М., Коваленко А.О. Схильність до маніпулювання у підлітковому віці. *Інсайт: зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених* / І. С. Попович, С.І. Бабатіна, І.Р. Крупник та ін. – Херсон: ВД «Гельветика», 2018. С. 199-200.
6. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості : *колективна монографія* / О.Є. Блинова, С.І. Бабатіна, Т.М. Дудка, А.М. Одинцова та ін. / відпов. ред. Блинова О.Є. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2018. 428 с.